

Používame a chápeme dobre pojem tolerancia?

Jozef Duháček

27. júla 2020 ✝ Cirkev

Tolerancia vo všeobecnosti znamená trpezlivé znášanie zla, ktorému človek nedokáže, alebo nechce zabrániť. Náboženskou toleranciou sa rozumie veľkodušná zhovievavosť, ktorá sa prejavuje voči inému náboženstvu, sprevádzaná morálnym odhodlaním neobmedzovať vyznávačov tohto náboženstva v súkromí a ani na verejnosti, napriek tomu, že ho vnútorne vnímame ako „falošné náboženstvo“. V tomto článku sa budeme zaoberať toleranciou iba z hľadiska princípu a jej historický vývoj necháme na inokedy:

I. Idea tolerancie;

II. Nepripustnosť teoretickej - vieroučnej tolerancie;

III. Povinnosť zachovávať praktickú občiansku toleranciu;

IV. Potreba verejnej politickej tolerancie.

Idea tolerancie

Z abstraktného hľadiska má myšlienka tolerancie dva hlavné momenty:

- *existencia niečoho, čo tolerujúci subjekt považuje za zlo;*
- *veľkorysé odhodlanie nezasahovať do toho zla, ale dovoliť aby bez obmedzovania a obťažovania konalo, čo chce konať*

Z hľadiska prvého bodu sa tolerancia podobá trpezlivosti, ktorá tiež predstavuje zhovievavosť voči zlu. Trpezlivosť je však skôr vytrvalosťou počas fyzického utrpenia (napr. nešťastie, choroba), tolerancia je skôr znášaním etického zla. Ak nejde o zlo, ale o nejaké reálne dobro (napr. pravdu alebo cnosť), tolerancia ustupuje vnútornému súhlasu a vonkajšej propagácii takeého dobra. Nikto predsa nehovorí: „Musíme tolerovať, vedu alebo dobročinnosť“, pretože obe tieto veci všetci považujú za chvályhodné a žiaduce. Iná idea, podobná tolerancii, je súčinnosť (conniventia, dissimulatio), čo znamená úmyselné zatváranie očí pred zlom, akoby nejestvovala povinnosť prijať proti zlu príslušné opatrenia. Rozdiel medzi súčinnosťou a toleranciou spočíva v tom, že tolerancia nie len že nezatvára oči pred tolerovaným zlom, ale otvorene mu priznáva úplnú slobodu konania a slobodu šírenia.

Charakteristická kvalita tolerancie spočíva skutočne v tomto úmyselnom udelení slobody. Lebo netolerantná osoba považuje to, čo sa jej protiví za zlo a nepríjemnosť. Svoju netoleranciu prejavuje otvoreným, alebo skrytým bojom, proti tomu, čo považuje za zlo. Nie každá netolerancia je nereseť, ani nie je každá tolerancia cnosť. **Naopak, prehnaná tolerancia môže ľahko predstavovať nereseť**, kým **V slepých uličkách ekumenizmu** udrievajúcných hraniciach môže byť cnosť. Toto tvrdenie je v podstate v súlade s Aristoteles, že cnosť vo všeobecnosti je správny stred medzi dvoma krajnosťami, ktoré ako také, sú obe neresti. Netolerancia, ktorú rodičia preukazujú k vážnym chybám svojich detí, je teda povinnosť uložená svedomím, hoci, ak sa preniesie do extrému a krutosti, stáva sa nereseťou. Na druhej

strane, nadmerná tolerancia voči zlu sa za určitých okolností stane nerestou, napríklad keď sa svetskí vládcovia pozerajú so založenými rukami na verejnú nemorálnosť.

Vyššie uvedené poznámky ukazujú, že skôr, ako položíme reálne princípy, ktoré sú základom skutočnej tolerancie, sú potrebné viaceré dištinkcie. Ak skúmame vec z etického, náboženského a politického hľadiska, nachádzame tri odlišné druhy tolerancie a netolerancie, ktoré sa vzťahujú na úplne odlišné oblasti a teda sa opierajú o rôzne princípy. Pokiaľ ide o náboženskú toleranciu, ktorá nás zaujíma, musíme rozlišovať najmä medzi vecou a osobou, bludom a blúdiacim. Pokiaľ odlíšime vec a osobu, máme teoretickú – dogmatickú alebo praktickú – občiansku toleranciu a netoleranciu. Od obidvoch sa odlišuje politická tolerancia, pretože je potrebné zohľadniť aj rozdiel medzi jednotlivcom a štátom. Pred rozvrhnutím zásad, ktoré sú základom každej z nich, sa musíme trochu podrobnejšie zaoberať týmito tromi druhmi tolerancie a ich protikladmi.

(1) **Teoretickou, dogmatickou alebo vieroučnou toleranciou** sa rozumie tolerovanie omylu ako takého, nakoľko je to omyl; alebo, ako to stručne vyjadruje Lezius, „uznanie relatívneho a subjektívneho práva omylu existovať“ („Der Toleranzbegriff Lockes u. Puffendorfs“, Leipzig, 1900, s. 2). Takáto tolerancia je výsledkom postoja, ktorému sú ľahostajné práva pravdy a ktorý kladie pravdu a omyl na rovnakú úroveň. Vo filozofii sa tento postoj nazýva skepticizmus, v náboženstve tento postoj prerastá v náboženskú ľahostajnosť, ktorá vyhlasuje, že všetky náboženstvá sú rovnako pravdivé a dobré, alebo rovnako nesprávne a zlé. Takáto vnútorná a vonkajšia ľahostajnosť voči všetkým náboženstvám, najmä voči kresťanskému náboženstvu, nie je ničím iným ako prejavom osobnej neviery a nedostatku náboženského presvedčenia.

Človek tolerantný v oblasti vierouky sa podobá botanikovi, ktorý vo svojich pokusných nádobách pestuje jedlé aj jedovaté bylinky a považuje ich za rovnako cenné, zatiaľ čo chyby netolerujúci človek sa dá prirovnať k záhradkárovi, ktorý nechá vyrásť iba jedlé rastliny a odstraňuje škodlivú burinu. **Tak, ako zločinná nerest nemá skutočné právo existovať, hoci by sa zlovoľnému človeku prejavovala akákoľvek tolerancia, tak náboženský blud si nemôže nárokovať znášanlivosť a zhovievavosť, aj keď si poblúdený človek môže zaslúžiť tú najväčšiu náklonnosť a úctu.** Existuje samozrejme psychologická sloboda hriechu i omylu, ale táto sloboda nie je rovnocenná inherentnému právu hrešiť, alebo myliť sa v náboženstve.

„Sloboda myslenia“, o ktorej hovoria voľnomyšlienkári, je v skutočnosti vnútorne rozporná, pretože intelekt je viazaný zákonmi myslenia a musí sa podriaďovať sile argumentu a dôkazu. Ak však máme na základe slobody myslenia postulovať osobné právo jednotlivca formovať si vo všetkých otázkach také vnútorné presvedčenie, aké sám pokladá za správne, tak táto etická sloboda má svoje hranice, pretože vnútorný duchovný život je vo všetkých svojich činnostiach subjektom svedomia a morálneho poriadku sveta a preto je viazaný etickými zákonmi, ktoré nesmie nikto ignorovať.

Takzvaná „sloboda viery“, ktorá žiada pre každú osobu právo uveriť tomu, čo sa jej páči, je terčom rovnakej kritiky. Aj ak je psychologická sloboda prijímať tie najdivokejšie fantázie a najbláznivejšie výmysly nepopierateľnou výsadou ľudskej duše, etická sloboda a etické právo na slobodu viery sú napriek tomu podmienené predpokladom, že človek zavrhnú všetky falošné náboženstvá a drží sa iba toho, ktoré sám rozoznal najprv za jediné pravdivé a následne za jediné legitímne. Túto povinnosť oprávnené zdôraznil Lev XIII vo svojej encyklike „Immortale Dei“ z 1. novembra 1885: „Officium est maximum amplecti et animo et

moribus religemem, in quam quisque maluerit, sed quam Deus jusserit quamque certis minimeque dubitandis indiciis unam ex omnibus verici esse constiterit “(Najzávažnejšia povinnosť si vyžaduje prijatie a praktizovanie nie takého náboženstva, ktoré si človek vyberie, ale toho, ktoré Boh predpisuje a ktoré je skrze isté a nepochybné znaky rozoznané ako jediné pravé). (Porovnaj Denzinger, „Enchiridion“, 9. vydanie, Freiburg, 1900, č. 1701.)

Už len samotný opis tohto druhu tolerancie ukazuje, že jej opak, t. j. teoretická a vieroučná netolerancia, nemôže byť hriech. V podstate to je len vyjadrenie objektívnej netolerancie pravdy k omylu. V oblasti vedy a viery je pravda štandard, cieľ a sprievodca všetkého skúmania; a láska k pravde a pravdivosti prikazuje každému čestnému bádateľovi oponovať omylu alebo klamstvu. Z toho vyplýva, že zámerná opozícia voči skutočnému alebo domnelému omylu je v akejkoľvek doméne len prirodzený antagonizmus medzi pravdou a nepravdou, ktorý sa premieta do osobného presvedčenia; keďže neosobní protivníci, pravda a omyl, stoja proti sebe rovnako nezmieriteľne ako „áno“ a „nie“, v súlade so zákonom sporu nemôže medzi nimi byť nijaký stred. Táto teoretická a dogmatická neznášanlivosť – veľmi často zle chápaná, veľmi často zamieňaná s inými druhmi neznášanlivosti a preto nespravodlivo odmietaná – je používaná každým vedcom, filozofom, teológom, umelcom a politikom, ako nepopierateľné právo a každý ju v bežnom styku bez váhania akceptuje.

(2) **Praktická občianska tolerancia** spočíva v osobnej úcte a láske, ktorú sme povinní prejavovať mýliacemu sa človeku, hoci odsudzujeme alebo bojujeme proti jeho omylu. Motív tohto postoja je treba hľadať v etickom prikázaní milovať všetkých ľudí. Túto lásku kresťanstvo pozdvihlo k vyššiemu ideálu milosrdnej lásky k blížnemu kvôli Bohu. Jeden z najkrajších plodov tejto dobročinnnej lásky je badateľný v správnom kresťanskom postoji k bludárom. Tento vzťah, zakorenený výlučne v čistej láske, je to, o čom sa bežne hovorí ako o „náboženskej tolerancii“. Tento vzťah nie je založený na farizejskej pýche, ani na sústrasti, ktorá sa opiera o svoju nadradenosť, ale predovšetkým na úcte k náboženskému presvedčeniu iného, ktorého z pravej lásky nechceme bezúčelne obťažovať. Pretože nezavinená chyba môže dozrieť v to najsilnejšie a najúprimnejšie presvedčenie, spása človeka sa nezdá byť veľmi ohrozená, kým sa z dobrej viery nestane zlá viera a až v tomto prípade stráca súcit a lútosť opodstatnenie.

Musí platiť prezumpcia dobrej viery u heterodoxnej osoby, až kým sa jasne nepreukáže opak. **Kresťanská láska však nesmie nikdy ubližovať a to ani v tých najextrémnejších prípadoch, pretože konečné rozhodnutie o individuálnom svedomí spočíva na Tom, ktorý „skúma srdce a dušu“.** Rovnakú mieru uznania, ktorú katolík nárokuje pre svoje náboženstvo, musí preukázať náboženským presvedčeniam nekatolíkov. Tu platí princíp, ktorý Gregor IX kedysi odporučil v liste (6. apríla 1233) francúzskym biskupom. Tam išlo o postoj kresťanov k Židom: Kresťania musia preukázať Židom rovnakú vôľu, akú chceme aby preukazovali kresťanom v pohanských krajinách. (Porovnaj Auvray, „Le registre de Grégoire IX“, č. 1216.) Každý, kto toleranciu požaduje, musí tiež toleranciu zachovávať. Skutočná tolerancia na správnom mieste a za správnych podmienok je jednou z najťažších a zároveň jednou z najkrajších a najjemnejších cností. V nej sa odráža skutočná veľkosť vznešenej a krásnej duše. Takej duši bola odovzdaná, iskra horiacej Božej lásky, ktorá nekonečnou znášanlivosťou trpí nespočetné zlé sveta a trpí kúkoľ, aby rástol s pšenitou, až do žatvy.

Zásada bratskej a dobročinnnej lásky je porušená praktickou občianskou neznášanlivosťou, ktorá viac či menej odporným spôsobom prenáša neznášanlivosť z omylu na chybujúce osoby. Sarkastický Swift oprávnenne hovorí: „V náboženstve si mnohí nachádzajú len dôvod, aby sa navzájom nenávideli, ale už nie aj na to, aby sa navzájom milovali“ (porov. JS Mackenzie, „Úvod do sociálnej filozofie“), Glasgow, 1890, 116). Neznášanlivému človeku sa v maximálnej možnej miere vyhýba každý ušľachtilý človek, tak v spoločnosti, ako aj v každodennom styku. Muž, ktorý je znášanlivý v každej núdzi, je sám milý a získava srdcia svojich spoluobčanov. Takáto tolerancia je o to viac ctená u toho, ktorého dôsledné praktizovanie vlastnej viery bráni pred podozrením z nevery alebo náboženskej ľahostajnosti a ktorého priateľský vzťah k bludárovi vychádza z čistej kresťanskej lásky a prísneho zmyslu pre spravodlivosť. Je tiež nevyhnutným predpokladom udržiavania priateľského styku a spolupráce v ľude, ktorý je zložený z rôznych náboženských vyznaní a je koreňom náboženského mieru v štáte. Mala by byť preto cenená a podporovaná občianskymi orgánmi ako ochrana verejného dobra. Lebo ak sa občanom dovolí navzájom sa napádať kvôli náboženským odlišnostiam, vypukne voja všetkých proti všetkým, ktorá ničí samotný štát.

(3) **Verejná politická tolerancia** nie je povinnosťou občanov, ale je záležitosťou štátu a legislatívy. Jej podstata spočíva v tom, že štát priznáva právnu toleranciu všetkým náboženským vyznaniam v rámci svojich hraníc a to buď prostredníctvom písanej ústavy, prostredníctvom osobitných zmlúv, alebo aspoň prostredníctvom preskriptívneho práva založeného na dlhoročnej tradícii. Táto tolerancia sa môže za určitých okolností rovnať zásade rovnosti práv alebo paritného zastúpenia, či dokonca úplnému užívaniu všetkých občianskych práv, úplne bez ohľadu na náboženské presvedčenie.

Keďže moderný štát môže a musí zachovať voči rôznym náboženstvám a denomináciám širší postoj, než Cirkev, s jej doktrínou a ústavou a musí zaručiť jednotlivcom a náboženským orgánom, nielen vnútornú slobodu viery, ale tiež, ako logický dôsledok, aj možnosť prejaviť túto vieru navonok – to znamená, právo vyznávať verejne náboženské presvedčenie a dať mu výraz modlitbou, obetou a bohoslužbou. Táto trojnásobná sloboda viery, vyznania a bohoslužby je zvyčajne označovaná pojmom náboženskej slobody.

Tolerancia a náboženská sloboda však nie sú vzájomne zameniteľnými pojmami, pretože štát užíva pri štátnej tolerancii právo udeliť úplnú alebo obmedzenú náboženskú slobodu, ale užíva aj právo za určitých okolností túto slobodu odmietnuť dať alebo, ak už je daná tak ju odňať, ako je zrejmé z histórie tolerančných zákonov v celých dejinách. Myšlienka parity nie je totožná s myšlienkou náboženskej slobody. Vyrážanie štátnej cirkvi z verejných prostriedkov je priestupkom proti parite, pretože disidenti musia uspokojovať svoje náboženské potreby z vlastných prostriedkov, ale nemá vplyv na všeobecnú náboženskú slobodu, ktorú majú disidenti v rovnakej miere ako členovia štátnej cirkvi.

Politická neznášanlivosť nachádza najtvrdšie vyjadrenie v násilnom uvalení náboženstva a jeho bohoslužby na všetkých občanov, ktoré vyvrcholilo drastickou politickou maximou obdobia reformácie: „Cuius regio, illius et religio“. (Koho panstvo, toho náboženstvo). Keďže externé vyznávanie viery a liturgické bohoslužby sú iba spontánnym prejavom viery, je zrejmé, že štátne donucovanie vo veci bohoslužby je ťažkým pokusom o tyranie nad svedomím a má tendenciu plodiť falošnosť. Ani politická, ani cirkevná autorita nemôže vykonávať fyzickú kontrolu nad vnútorným presvedčením, pretože do súkromia duše dokáže nazrieť iba Boh a len On sám môže pohnúť srdce. Preto zásada rímskeho práva: „De internis non judicat praetor.“

Avšak, pokiaľ Cirkev a len ona sama, so svojou autoritou učiť a mocou kľúčov môže viazať zákonom dokonca aj vo svedomí, ona a iba ona má právo konkrétnu vieru urobiť záväznou aj pre svedomie. **A môže uplatniť etický nátlak, ktorému zo strany subjektu zodpovedá povinnosť veriť.** Štát na druhej strane nemôže vziať svoju jurisdikciu na náboženstvo, až kým sa ono verejne neprejaví v bohoslužbách. Existuje niekoľko spôsobov, ako môže štát zasahovať. Môže prijať priateľský postoj k určitému náboženstvu a urobiť z neho štátne náboženstvo (napríklad stredoveké náboženské štáty a niektoré moderné štáty, ktoré založili vlastné cirkvi); alebo môže zaujať nepriateľský postoj k určitému náboženstvu, ktoré sa môže nakoniec snažiť potlačiť pomocou sily a ukladaním trestov, napr. Pohanská rímska ríša sa takto pokúsila potlačiť kresťanstvo. Štát však môže zostať neutrálny a obmedzovať sa na jednoduchú toleranciu, napr. ako Konštantín Veľký a Licinius v Milánskom edikte v roku 313. Moderný ústavný štát prijíma ako základný princíp nielen toleranciu voči rôznym náboženským orgánom, ale úplnú náboženskú slobodu; táto zásada nachádza najdokonalejšie a najkonzistentnejšie vyjadrenie v Spojených štátoch amerických.

II. časť: <http://christianitas.sk/ako-je-to-so-spasou-nekatolikov-nepripustnost-teoretickej-dogmatickej-tolerancie/>

URL adresa článku: <https://christianitas.sk/pouzivame-a-chapeme-dobre-pojem-tolerancia/>